

УДК 811.161.2'243(073)(088.2)

ОСНОВА ПРОГРАМНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ СЕРТИФІКАЦІЇ ЗНАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Лариса Селіверстова

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
кафедра української та російської мов як іноземних,
Майдан Свободи, 4, 6177 Харків, Україна
тел.: (057)707 51 03*

Заторкнуто проблему багаторівневої сертифікації знань іноземців української мови. У зв'язку з цим доведено необхідність створення програм для кожного з рівнів. Проаналізовано досвід меж рівнів у східно- та західноєвропейських країнах. Запропоновано взяти за основу програм матеріал визначених меж кожного рівня знань.

Ключові слова: навчальна програма, сертифікація знань, параметри мови, рівні володіння мовою, ключові компетенції.

Мова займає панівне становище на шкалі вартостей суспільства. Українська мова є домінантою, що спрямовує на консолідацію українців і стабілізацію міжнародних зв'язків. Від заходів, спрямованих на створення центру тестування української мови як іноземної, залежить не тільки стан внутрішньомовного середовища в Україні, а й міжнародний імідж нашої держави у світовій співдружності.

Українська мова сьогодні є складовою загальної культури країни, одним із показників цивілізованості суспільства, творчого й ділового потенціалу етносу; вона має певний соціальний, юридичний і функціональний статус у державі, тому іноземці, які в перспективі будуть навчатися або працювати тут, обов'язково мають вивчати українську мову й мати можливість скласти тести на її розуміння. Стратегічним завданням державної освітньої політики є вихід на ринок світових освітніх послуг. „Реалізація курсу на європейську інтеграцію України є невід'ємним елементом внутрішніх реформ, спрямованих на ... розвиток демократії, становлення громадянського суспільства, забезпечення гарантій верховенства права, свободи слова, захист прав і свобод людини, зміцнення національної безпеки” [1: 7]. Сучасна демократична система в Україні сприяє розширенню співробітництва з іншими країнами світу. Щороку збільшується контингент іноземних громадян, які виявляють бажання одержувати вищу освіту, брати участь в економічному співробітництві. Крім того, є категорія осіб, які бажають отримати громадянство України. Згідно з Конституцією України, навчально-освітньою програмою України, державною програмою розвитку й функціонування української мови на 2004–2010 роки [6] викладання у вищих навчальних закладах України здійснюється державною мовою. На тій підставі, що українська мова має статус державної, іноземні громадяни вищезазначених категорій мусять володіти нею в міру своїх потреб або встановлених державою вимог. Економічні, культурні та політичні зв'язки України з багатьма державами світу працюють на перевагу впровадження центру тестування з української мови як іноземної. Сертифікація знань іноземців української мови на

сьогодні є актуальним питанням. Отже, невирішеним досі залишається проблема укладання програм до різних рівнів сертифікації.

Одним із головних завдань загальнодержавної освітньої програми є вдосконалення системи вищої освіти та системи підготовки іноземних фахівців в Україні згідно зі сучасними вимогами, включаючи систему сертифікації вищих навчальних закладів і дипломів про вищу освіту, а також сертифікації знань української мови іноземців, які навчаються або працюють в Україні чи за кордоном. Мета нашого дослідження – визначення основи програмного матеріалу для сертифікації знань української мови іноземців.

Роль міжнародної вищої освіти в Україні, де здійснюється підготовка майбутніх фахівців, полягає в розвитку комунікативно-професійного потенціалу іноземних студентів, формуванні на цій підставі відповідної готовності до здійснення комунікативних функцій у їхній навчально-професійній діяльності. В основу вибору ефективної стратегії комунікації покладено цінність, релевантну для індивідуума або соціуму. На її основі оформлюються ціннісні орієнтації – „узагальнена концепція природи, місця людини в ній, ставлення до людини, уявлення про бажане чи небажане в міжособистісних стосунках і стосунках людини з навколишнім світом” [7: 165]. Мовна особистість із ціннісних орієнтацій формує простір мовленнєвого впливу та взаємодії. Цінності можуть бути універсальними, етнічними, індивідуальними. Їхні конфігурації відображають закономірності оперування ціннісними смислами в умовах того чи іншого лінгвокультурного соціуму.

У контексті міжособистісного спілкування вибір цінностей, що об’єднують співрозмовників, забезпечує синхронізацію ментальних процесів. Формуючи україномовне середовище на засадах впровадження української мови до масової культури, іноземцям треба дати можливість відчувати самотність традицій українського народу не тільки в побуті, мистецтві, культурі, а й у науково-професійній діяльності.

Маємо констатувати той факт, що й досі не створено Центрив сертифікації знань української мови. Система сучасної освіти в Україні має забезпечити іноземців належною системою тестування на знання української мови, щоб вони мали можливість на якомусь етапі навчання перевірити свої знання в незалежному центрі з метою отримання сертифікату. Створення Центрив тестування з української мови є важливим завданням у системі державної освіти, що має на меті: розроблення державних освітніх стандартів з української мови як іноземної; удосконалення системи контролю знань та володіння державною мовою іноземними громадянами відповідно до вимог європейських стандартів; вивчення та впровадження до системи навчання іноземних громадян нових форм контролю знань і вмінь, що відповідатимуть вимогам Болонського процесу; формування української державної системи тестування громадян закордонних країн з української мови як іноземної на всіх рівнях; здійснення стандартизованого контролю знань української мови як іноземної в системі навчання іноземних громадян в Україні; упорядкованість прийому іноземних громадян до вищих навчальних закладів України різного рівня освіти й форм навчання; об’єднання зусиль науково-методичних колективів та фахівців у галузі викладання української мови як іноземної та лінгводидактичного тестування; координацію міжнародних проектів, програм співробітництва з навчання й тестування з української мови як іноземної.

У зв’язку з цим перед фахівцями постають конкретні завдання: визначити рівневі вимоги стандартизації сучасної української мови, виробити відповідні

програми за рівнями стандартизації, розробити спеціальну методику викладання, а також форми контролю й шкали оцінювання. Щоб визначити основу програмного забезпечення Центру сертифікації знань іноземців української мови, потрібно передусім вирішити два завдання: виділити межі рівнів знань; диференціювати групи іноземців, які виявляють бажання сертифікувати свої знання, з метою надання їм професійної допомоги в підготовці до тестування.

Основним методологічним принципом вважаємо таке: методи, що використовують у вивченні, викладанні та дослідженні української мови, треба розглядати з погляду їхньої найбільшої ефективності для досягнення цілей, узгоджених із потребами окремих слухачів у їхньому соціальному контексті. Зазначимо, що шкільне навчання мов має тенденцію визначення цілей, пов'язаних із загальними компетенціями індивіда чи комунікативною мовленнєвою компетенцією, на відміну від передбачуваного курсового навчання української мови як іноземної для студентів або громадян, які працюють. Курси формулюють цілі з огляду на специфічну мовленнєву діяльність або функціональні вміння в певній галузі.

У кожній країні, де є офіційна організація української діаспори, у найавторитетніших університетах світу студіюють курс української мови та забезпечують його відповідними навчальними посібниками. За кордоном українську мову вивчають не лише українці, а й усі охочі з перспективою культурних та економічних зв'язків із Україною (відомі підручники з української мови для англо-, франко-, іспано-, російськомовних та інших студентів). Сертифікація знань української мови покаже рівень підготовки таких студентів, спеціалістів, магістрів; аспірантів, сприятиме унормуванню сучасної української мови.

У більшості цивілізованих країн на сьогодні вже існують кількарівневі системи навчання, які дають змогу іноземним громадянам набутися або підвищити рівень володіння мовою держави, в якій вони проживають, навчаються чи працюють. Це – відомі міжнародні проекти DIALANG, ALTE та інші.

Україна взяла курс європейського розвитку. У 2005 р. вона приєдналася до Болонської конвенції, головні принципи якої обговорювало багато фахівців [2: 100]. Створення загальноєвропейського простору вищої освіти спонукає нас до стандартизації української системи освіти [4: 11–18]. На допомогу українським фахівцям спільними зусиллями мовознавців європейських країн запропоновано Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, де висвітлено питання вивчення мови за кількома рівнями, специфіку викладання й оцінювання [3].

Організацією навчання української мови наразі займається багато установ як в Україні, так і за її межами. Науковці намагаються розробити рівневі вимоги володіння українською мовою для різних фахових дисциплін, спеціальностей [8: 131–134]. В основі програми сертифікації знань української мови має бути методика викладання української мови як іноземної та рівневі стандарти володіння мовою. Навчальні програми мають стати основою в діяльності центру тестування й сертифікації. Під час створення цих програм треба брати до уваги їхнє майбутнє використання в кількох аспектах: глобальному, модульному, профільному, частковому. *Глобальні програми* передбачають навчання в загальному напрямі, результатом якого є володіння мовною та комунікативною компетенцією. *Модульні програми* спрямовані на засвоєння студентами мови в обмежених напрямках із конкретною метою. *Профільні програми* визначають один із багатьох напрямів, у якому досягається вищий рівень володіння певними знаннями та вміннями порівняно з іншими компонентами підготовки. *Часткові програми* формують лише окремі види

діяльності та вміння і не враховують інших видів комунікації.

Вироблення комунікативних мовленнєвих компетенцій (КМК) є спільною метою для програм будь-якого типу. Вивчення іноземцями української мови має діяльнісно-орієнтований підхід. Його метою є формування у користувачів КМК, які забезпечують можливість діяти, застосовуючи специфічні лінгвістичні засоби. КМК включає лінгвістичні, соціолінгвістичні, прагматичні компетенції. До *лінгвістичних* належать лексичні, фонологічні, синтаксичні та інші параметри мови. *Соціолінгвістичні компетенції* виробляються в соціокультурних конвенціях. *Прагматичні компетенції* стосуються продукування актів мовлення, умінь дискурсу, зв'язності, ідентифікації типів і форм текстів, – тобто функціонального вживання мовних засобів. КМК реалізується у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності. Види мовленнєвої діяльності контекстуалізуються в *суспільній, особистій, освітній та професійній сферах*.

З метою сегментації навчального процесу та укладання навчальних програм, а також створення кваліфікаційних екзаменаційних матеріалів для Центру тестування потрібно визначити рівні володіння українською мовою і встановити шкали чітко визначених рівнів.

Розглянемо аналогічні варіанти. Російська система тестування пропонує такі рівні загального володіння російською мовою як іноземною: 1 – Елементарний; 2 – Базовий; 3 – Перший; 4 – Другий; 5 – Третій; 6 – Четвертий. *Елементарний рівень* володіння свідчить про мінімальний рівень КМК, що дає змогу користувачеві задовольнити елементарні комунікативні потреби в кількісно обмежених ситуаціях повсякденного спілкування. *Базовий рівень* дає змогу користувачеві задовольнити свої базові комунікативні потреби в кількісно обмежених ситуаціях соціально-побутової та соціально-культурної сфер спілкування. *Перший сертифікаційний рівень* відповідає середньому рівню комунікативної компетенції, що дає змогу користувачеві задовольнити потреби в соціально-побутовій, культурній, навчальній і професійній сферах спілкування. Для вступу на перший курс вищого навчального закладу країни є необхідним отримання сертифіката такого рівня. *Другий сертифікаційний рівень* засвідчує досить високий рівень КМК, що дає змогу користувачеві задовольнити потреби в широкому колі ситуацій культурної, навчальної та професійної сфер спілкування. *Третій сертифікаційний рівень* визначає високий рівень КМК, що дає змогу претендентові вільно спілкуватися в усіх сферах комунікації, займатися науково-дослідною діяльністю, а також викладати мову на курсах початкового етапу навчання. *Четвертий сертифікаційний рівень* свідчить про вільне володіння мовою, що наближається до рівня носія мови [10].

Спільноєвропейська система визначення рівнів володіння іноземними мовами рекомендує „шість головних рівнів, що адекватно покривають Європейський навчальний простір відповідно до цілей тих, хто вивчає мови” [3: 22]. Три основні рівні: А – елементарний користувач, В – незалежний користувач, С – досвідчений користувач. Кожен з основних рівнів має градацію: А1 – інтродуктивний рівень (рівень „Відкриття”), А2 – середній рівень (рівень „Вживання”), В1 – рубіжний рівень, В2 – просунутий рівень, С1 – автономний рівень, С2 – компетентний рівень. За глобальною програмою подано певні вимоги. *Інтродуктивний рівень* володіння свідчить про мінімальний рівень КМК, що дає змогу користувачеві задовольнити мінімальні потреби в особистому житті. *Середній рівень* доводить можливість користувача робити обмін інформацією на знайомі соціально-побутові теми. Рубіжний рівень засвідчує такий рівень КМК, що дає змогу розуміти нормативне

мовлення на теми професійної діяльності, навчання або культури. *Просунутий рівень* означає такий рівень КМК користувача, коли той розуміє основні ідеї тексту як на конкретну, так і на абстрактну тему, а також і технічні (спеціалізовані) дискусії за своїм фахом. *Автономний рівень* засвідчує ефективне використання мови (володіння граматичними структурами, конекторами та зв'язними програмами висловлювання) у суспільному житті, навчанні та з професійними цілями. *Компетентний рівень* свідчить про максимальний рівень КМК, що дає змогу користувачеві вилучити інформацію з різних усних чи письмових джерел, узагальнити її та зробити аргументований виклад у зв'язній формі [9].

Будь-яку із запропонованих градацій можна застосувати в українській освіті, щоб бути в єдиному освітньому просторі. Це полегшить кореляцію й порівняння національних систем лінгвістичної освіти в Європі.

Розробки з методики викладання української мови, педагогіки, психології намітили тенденції сучасної освіти: основним результатом діяльності освітньої установи має бути не система знань, умінь і навичок сама собою, а набір ключових компетенцій в інтелектуальній, суспільно-правовій, комунікативній, інформаційній, соціально-трудовій, побутовій та інших сферах. Рівні володіння українською мовою як іноземною мають бути релевантними для опису досягнень сучасного учня/студента/спеціаліста/магістра/аспіранта/професіонала в системі початкової та подальшої професійної освіти, а також навчання дорослих і мусять окреслювати реальні навчальні цілі.

Для українських філологів залишається відкритим питання визначення шкал рівнів володіння мовою, а також розроблення шкал, що орієнтовані на експертів, які мають керувати процесом оцінювання. Це передбачає лінгвістичний опис, що характеризує якість очікуваного вміння користувача. Досвід європейської освіти подає два різновиди таких програм. У *холістичних шкалах* для експертів пропонують один дескриптор для кожного рівня володіння мовою. *Аналітичні шкали* сфокусовані на різних характеристиках вміння, таких як діапазон, точність, швидкість, вимова. Дескриптори мусять бути ефективними як для користувачів, так і для експертів. Вони мають визначати, наскільки добре користувач виконує завдання на різних рівнях.

Відомо, що мова у процесі спілкування значно варіюється залежно від меж контексту, в якому її використовують. У межах різних сфер розрізняють теми, які є предметом висловлювання, розмови, роздумів або твору. Тематична категорія може мати підтеми та специфічні поняття. Їхнє визначення залежить від комунікативних потреб, мотивацій, характеристик і ресурсів тих, хто навчається. Формування комунікативних завдань і цілей мусять бути спрямоване на практичне застосування мови. Учень має виконувати завдання так, щоб задовольнити вимоги ситуацій, які виникають у різноманітних сферах.

У формуванні КМК передбачено комунікативні стратегії. Їхнє застосування розглядають як реалізацію когнітивних принципів планування, виконання, контролю та корекції у різних видах комунікативної діяльності, таких як сприйняття, взаємодія, продукція та посередництво. Комунікативні стратегії є адекватною основою для шкалування мовних умінь.

У контексті завдань і цілей процесу вивчення мови виділяють такі сфери: особисту, публічну, професійну й освітню. Основними сферами використання мов, як відомо, є адміністративно-політична, система освіти, науки, техніки, культури, сфера художньої літератури, засобів масової інформації, виробнича сфера,

побутового спілкування, культова сфера тощо. Основною вимогою до мови в її комунікативній функції має бути нормативність, уніфікованість, точність і логічність мовних засобів [5: 24–31]. Різногалузеві ВНЗ, як свідчить практика, створюють програми навчання для іноземних студентів, зорієнтовані на певні сфери діяльності. Фахівці з української мови як іноземної мають великий досвід викладання, збирання навчального матеріалу, створення навчальних посібників, довідників, розмовників, укладання навчальних програм та підручників як загальних курсів, так і спеціальних, як для підготовчого етапу навчання, так і для основного. Отже, сьогодні стоїть завдання систематизувати весь навчальний матеріал, накопичений за багато років праці, створити системний електронний каталог, де будуть зібрані бібліографічні дані про всі видання в Україні й за кордоном. Треба скористатися вже набутим досвідом тих фахівців, які уклали навчальні програми з української мови, спрямовані за фахом діяльності. Збір і класифікація таких програм допоможе розробити профільні програми для сертифікації знань іноземців української мови.

Іноземні громадяни, перебуваючи в Україні з різною метою, мають оволодіти необхідними КМК; бути здатними застосовувати ці компетенції на практиці, уміти використовувати стратегії, потрібні для застосування компетенцій. Розробка всіх видів програм допоможе сформувати мовний портфель користувача, що дасть змогу індивіду зафіксувати і подати різні аспекти своєї мовної біографії. Отже, українська система мовної освіти як частина світового мовного простору в колі багатьох проблем ставить перед філологами одне з найважливіших завдань – укласти програми для Центрів тестування та сертифікації іноземних громадян з української мови.

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посібник / За ред. В.Г. Кременя. Авт. колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук та ін. – Тернопіль: Богдан, 2004. – 124 с.
2. Журавський В.С., Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. – К.: Політехніка, 2003. – 135 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Ніколаєнко С. Болонський процес і перспективи законодавчого врегулювання розвитку вищої освіти в Україні // Моделі гармонізації національних і міжнародних стандартів освіти у контексті Болонського процесу: Матеріали Міжнар. семінару, 27–28 травня 2004 р. – Львів, 2004.
5. Пінчук О.Ф. Мова, людина, нація // Актуальні проблеми соціолінгвістики: Зб. наук. праць. – К., 1992. – С.108–113.
6. Про затвердження Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2002–2010 роки. – Кабінет Міністрів України; Постанова, Програма від 02.10.2003 № 1546.
7. Садохин А.П. Этнология: Учебник для студ. вузов. – М.: Высш. школа, 2000. – 304 с.
8. Сопко В., Сопко В. Основи формування рівнів знань в освітянській системі // Проблеми адаптації вищої освіти в Україні до європейських стандартів і принципів Болонського процесу: Матеріали Міжнар. наук.

конф. 23–26 березня 2004 р. , Ужгород – Сніна (Словаччина). – Ужгород, 2004. – С.56–60/

9. A Common European Framework of Reference for Languages Learning, Teaching, Assessment. – Доступно з: <http://www.spotlightonrussia.ru>

10. Council of Europe. European Language Portfolio. – Доступно з: <http://www.coe.int>

BASIS OF PROGRAMMATIC MATERIAL FOR CERTIFICATION OF KNOWLEDGES OF UKRAINIAN

Larysa Seliverstova

*V.N. Karazin National University of Kharkiv,
Department of Ukrainian and Russian languages as foreign,
Svobody square, 4, 6177 Kharkiv, Ukraine
phone: (057)707 51 03*

The problem of multilevel certification of knowledges of foreigners of Ukrainian rises in the article. The necessity of creation of the programs is proved on each of levels. Experience of scopes of levels is analysed in east and western countries. It is suggested to take material of the set borders of knowledges for basis of every level of the program.

Key words: on-line tutorial, certification of knowledges, parameters of language, even domains, key jurisdictions in language.

ОСНОВА ПРОГРАМНОГО МАТЕРИАЛА ДЛЯ СЕРТИФИКАЦИИ ЗНАНИЙ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

Лариса Селиверстова

*Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина,
кафедра украинского и русского языков как иностранных,
Майдан Свободы, 4, 6177 Харьков, Украина
тел.: (057)707 51 03*

В статье поднята проблема многоуровневой сертификации знаний иностранцев украинского языка. В связи с этим доказана необходимость создания программ для каждого из уровней. Проанализирован опыт границ уровней у восточно- и западноевропейских странах. Предложено принять за основу программ материал определенных границ каждого уровня знаний.

Ключевые слова: учебная программа, сертификация знаний, параметры языка, уровни владения языком, ключевые компетенции.

Стаття надійшла до редколегії 10.02.2010

Прийнято до друку 12.04.2010